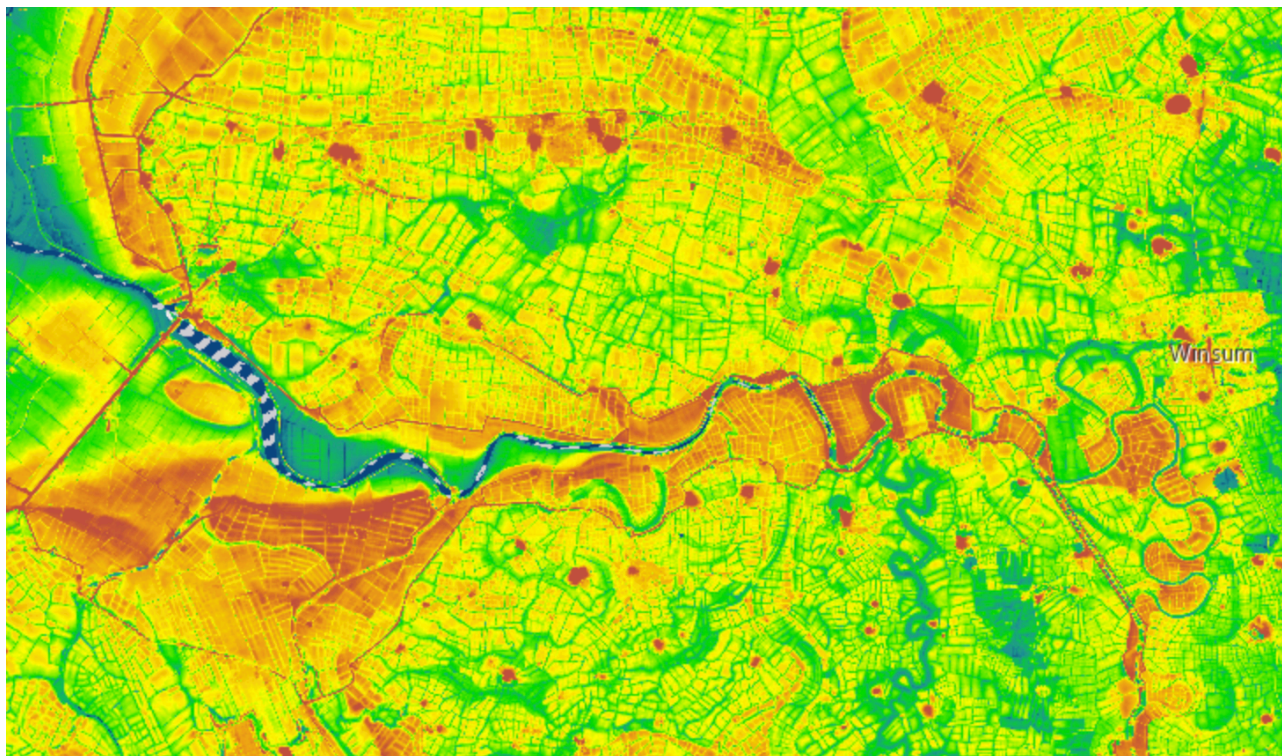

Infobestand fietsroute Zoutkamp langs het Reitdiep.

Een fietsroute van 50 km naar Zoutkamp langs de oevers en dijken van het Reitdiep met:

- * Wierdenmuseum
- * Haven van Zoutkamp
- * Visserijmuseum
- * Theemuseum
- * En nog veel meer bijzonderheden onderweg.

Hoogtekaart van de route; blauw in laag gelegen en rood hoog. Wat opvalt dat het stroomgebied van het reitdiep hoger ligt dan het achterliggend gebied. Door aanslibbing komt het het terrein rond de reiger hoger te liggen. Alle rode vlekken op de kaart zijn de wierden in het gebied,

a. Schaphalsterzijl.

Schaphalsterzijl is een buurtschap op de plek waar het Winsumerdiep uitmondt in het Reitdiep. Op deze plek liggen de zijlen (uitwateringssluizen) Winsumerzijl (1653) en Schaphalsterzijl (1733, oorspronkelijk 1459), de schutsluis Nieuwe Sluis (1890) en het gemaal Schaphalsterzijl (2005). De plaats is genoemd naar de Schaphalsterzijl, die haar naam weer ontleent aan de Schapehals, een bocht in het Reitdiep ten zuiden van de sluisen.

De buurtschap heeft naast het gemaal een kleine boerderij waarin oorspronkelijk de sluiswachter woonde, een houten loods (werkplaats) — beide zijn monumenten. Aan de overzijde van het diep staat, net achter het gemaal, nog een woonhuis. De Schaphalsterzijl en Winsumerzijl hebben beiden een waterspuwer. Boven op de Nieuwe Sluis staat een windwijzer met het wapen van het vroegere waterschap Hunsingo.

Schaphalsterzijl en Winsumerzijl.

Voor de aanleg van de zijlen waterden de maren in het gebied af op de Fivelboezem, (gebied waar nu de Eemshaven ligt) die in de loop van de late middeleeuwen steeds verder werd bedijkt en dichtgeslibt.. Toen echter de opslibbing van de buitendijkse gronden steeds verder toenam ontstonden problemen met de afwatering en werd besloten eom de afwatering voortaan te regelen via de in 1361 gebouwde Winsumerzijl .

Om dit te bewerkstelligen moesten nieuwe diepen worden gegraven. De Winsumerzijk was niet geschikt voor deze vergroting van haar achterland en om die reden werd in 1459 een nieuwe houten zijl gebouwd ten noorden van de Schapehals; de Schaphalsterzijk. Het [Winsumerdiep](#) werd hiervoor doorgetrokken naar het Schaphalsterzijk.

In de Tachtigjarige Oorlog werd er een schans aangelegd bij de zijl door Staatsgezinde troepen. In 1581 werd deze schans veroverd door Spaanse troepen. Tijdens deze vijandelijkheden werd de houten zijl in brand gestoken. De zijl werd vervolgens weer hersteld.

In de loop der eeuwen verzandde het Reitdiep steeds verder en in 1629 werd een meander van het Reitdiep bij Garnwerd afgesneden (het [Oude Diepje](#)), waardoor de oude Winsumerzijk overbodig werd. Deze wordt sindsdien [Oldenzijk](#) genoemd. Ter vervanging hiervan werd een nieuwe stenen Winsumerzijk aangelegd direct ten noorden van de Schaphalsterzijk. Deze zijl werd ontworpen door stadsbouwmeester Anthoni Verburgh. De werkzaamheden hieraan begonnen in 1635. In 1636 werd een nieuwe uitwateringsgeul gegraven en in 1637 werd de oude Winsumerzijk gesloopt. In 1638 waren de werkzaamheden voltooid.^[1] Iets daarvoor werd in 1632 het zijlvestertimmerhuis gebouwd; de voorganger van het huidige waarmanshuis.

Tussen 1660 en 1662 zijn waarschijnlijk de sluisdeuren vervangen en mogelijk andere reparaties gepleegd, getuige een in 1660 gegoten [sluispot](#) (draaischarnier) van de Winsumerzijk (nu in [Groninger Museum](#)) en een gedenksteen met het jaartal 1662. In 1669 en 1733 werden plannen gemaakt voor een stenen Schaphalsterzijk, omdat de houten zijl veel onderhoud vergde en begin 18e eeuw tevens begon te lekken. In 1734 werd vervolgens de bouw van een stenen sluis aanbesteed. De nieuwe stenen Schaphalsterzijk werd geplaatst tussen de gebinten en op de vloer van de oude houten sluis. In 1790 werden beide zijlen voor het in die tijd astronomisch hoge bedrag van 48.000 gulden vernieuwd omdat bij hoog water er water onder de sluisen door kon sijpelen, wat op termijn kon leiden tot het wegspoelen van de grond eronder.

Nieuwe Sluis en latere reparaties.

Tussen de beide zijlen lag een eilandje dat bij de herstelwerkzaamheden van 1790 een stenen muur kreeg en in 1890 werd vervangen door een [schutsluis](#) ([keersluis](#)), de **Nieuwe Sluis**, om zo de scheepvaart te bevorderen.^[2] In dat jaar werden ook de gedenkstenen geplaatst (1662) en (1733) in de beide oude sluisen. Zo liggen er sindsdien drie sluisen vlak bij elkaar. In 1843 werd het huidige waarmanshuis gebouwd op de plaats van het oude zijlvestertimmerhuis. In 1882 werden verschillende aanpassingen gedaan aan dit waarmanshuis.

Nadat in 1877 de dijk bij zoutkamp gereed was gekomen en eb en vloed waren verdwenen, werd in 1890 de Dam tussen de beide sluisen verwijderd en vervangen door een nieuwe sluis. Tussen 1916 en 1917 werden de sluisen vernieuwd, waarbij de houten puntdeuren van de Winsumerzijk en de Schaphalsterzijk werden vervangen door stalen schuiven. Alleen de Nieuwe Sluis behield haar bestaande puntdeuren. Deze werden pas in 1948 verwijderd. In 1956 werden tevens schotbalken aangebracht bij deze sluis. In 1965 werden de houten brugdekken vervangen door een betondek.

Nadat de zeedijken op deltahoogte waren gebracht en in 1969 de [Lauwerszee](#) werd afgesloten, verloren de sluisen hun functie. Sindsdien werden de sluisen decennialang verwaarloosd. In 1963 werd een weg aangelegd over de sluisen, waarbij over de Nieuwe Sluis een brug werd gebouwd.

Renovatie en bouw gemaal[[bewerken](#)]

In 1995 nam het waterschap Noorderzijkvest het besluit om de drie sluisen af te breken, om plaats te maken om op deze plek een waterniveaoverschil te creëren in het kader van het opvangen van de gevolgen van de [bodemdaling](#) voor de waterbouwkundige [kunstwerken](#) als gevolg van de Groningse [aardgaswinning](#); in een deel van het waterschap steeg het waterniveau namelijk steeds verder. Dit vormde het begin van een 10 jaar durende strijd over de plek. Gealarmeerde burgers richtten namelijk daarop de 'werkgroep behoud en restauratie Schaphalsterzijk' op die in december 1995 werd omgezet in de 'Stichting Behoud Schaphalsterzijk'. Na het indienen van 1600 handtekeningen tegen de sloop, besloot het waterschap de sloop niet door te zetten, maar een nieuw plan te maken: De zijlen zouden worden gerestaureerd en om het niveauverschil te realiseren werd er pal naast een gemaal gebouwd. Dat was echter tegen het zere been van de tegenstanders, die dit nieuwe gemaal niet vonden passen op deze plek qua sfeer en karakter; het 'historische ensemble' zou er door worden aangetast. Nadat bezwaren niets opleverden startten zij een juridisch gevecht tegen de bouw van de sluis. Ook kwamen ze met een alternatieve locatie; aan de westrand van het dorp [Winsum](#) bij de rioolzuiveringsinstallatie was ook een geschikte plek. De raad van de gemeente [Het Hogeland](#) die de bouwaanvraag behandelde, vond dit echter een 'inbreuk op het open landschap en de onmiddellijke omgeving' en wees het voorstel in 1998 af, om er enkele jaren later overigens wel een [windturbine](#) toe te staan. In hetzelfde jaar werden op voordracht van de stichting het sluisencomplex

en de sluiswachterswoning aangewezen als rijksmonument. De bouwaanvraag voor het nieuwe gemaal werd echter goedgekeurd. In 2002 werd begonnen met de voorbereidende werkzaamheden. In september 2002 vernietigde de Raad van State echter de bouwvergunning, maar na een nieuw raadsbesluit konden de werkzaamheden in het voorjaar van 2003 worden hervat. De restauratie en bouw kostten 9 miljoen euro en werden grotendeels bekostigd door de [NAM](#) als veroorzaker van de bodemdaling. In november 2005 kwamen de restauratie van het oude sluisencomplex en het nieuwe gemaal [Schaphalsterzijl](#) gereed.

b. Reitdiepveer.

Het Reitdiep vormt de natuurlijke scheiding tussen Nationaal Landschap Middag-Humsterland en het Hogeland. Een aantal jaren geleden ontstond het idee om beide historische landschappen via een veerdienst met elkaar te verbinden. In augustus 2014 is dat plan werkelijkheid geworden.

De 'Reitdiepveer' verbindt de twee aanlegplaatsen van de eeuwenoude sluisen van [Aduarderzijl](#) en [Schaphalsterzijl](#).

c. Aduarderzijen aan het Reitdiep.

Het gehucht ontstond volgens de meest recente inzichten kort na 1285 toen [monniken](#) van het [klooster van Aduard](#) het [Aduarderdiep](#) lieten graven naar het Reitdiep en hier de gelijknamige [zijl \(spuisluis\)](#) aanlegden. Deze zijl diende onder andere voor de afwatering van gebieden nabij de stad [Groningen](#) op het Reitdiep, dat tot eind 19e eeuw in open verbinding met de zee stond. Voor het beheer werd het [Aduarderzijlvest](#) opgericht.

Tijdens de Tachtigjarige Oorlog werd in 1580 in opdracht van de Ommelander heren door de Staatse legeraanvoerder Willem Lodewijk een schans gebouwd op het stuk tussen de beide huidige zijlen. Drie maanden later, in augustus 1580, werd de schans echter door Spaanse troepen veroverd. In 1581 werd de schans heroverd door Wigbold van Ewsum, maar kort daarna heroverden de Spanjaarden de schans weer. In 1590 werd de schans versterkt door de Spanjaarden. Kort daarna trok de Spaanse legerleider Verdugo zich terug in de stad en werd de schans weer bezet door de Staatsen. Op 17 september 1593 keerde Verdugo terug om de schans te heroveren. De eerste en tweede aanval werden afgeslagen door de ruim 30 man sterke bezetting van de Staatse vaandrig Herman Ophof, maar de derde aanval van de veel sterkere aanvallende macht lukte wel. De weinige Staatse mannen en vrouwen die niet reeds bij de aanval sneuvelden, werden vervolgens gewurgd en enkele kinderen werden in de gracht verdrinken. In mei 1594 kwamen 12 vaandels troepen van Willem Lodewijk naar de schans om deze te heroveren. Uit woede over de moorden door de Spanjaarden het jaar ervoor wachtten ze niet op het bevel van Willem Lodewijk en vielen de door 140 Spanjaarden verdedigde schans meteen aan. Slechts 8 Spaanse soldaten die zich verstopt hadden en enkele vrouwen en kinderen, wisten het te overleven. De Staatsen telden 50 doden. Bij de aanval was het kruitmagazijn ontploft, zodat de schans vervolgens onbruikbaar was. Niet lang daarna gaf de stad zich over bij de Reductie van Groningen.

Tijdens het Rampjaar 1672 vormde de zijl onderdeel van de waterlinie ten noordwesten van Groningen. Bij de aanval van [Bommen Berend](#) werden alle 17 zeeluisen open gezet om het hele Reitdiepgebied onder water te zetten, zodat de stad niet vanuit het westen kon worden aangevallen. Het zoute water betekende wel een ramp voor de landbouw in het gebied.

In de 17e eeuw werd er een nieuwe houten sluis gebouwd, waarvan de deuren echter in 1686 werden weggeslagen door de [Martinusvloed](#). De huidige stenen Westelijke of Oude Sluis werd in 1706 door het [zijlvest](#) gebouwd en had oorspronkelijk 3 deuren: ebdeuren voor het binnenhouden van het water voor de landbouw en scheepvaart bij laagwater; vloeddeuren voor het keren van zeewater bij vloed (werden door de druk dichtgedrukt); en stormdeuren die bij stormvloed werden gesloten ter extra veiligheid.

d. Wierdenmuseum.

De vaste collectie van het museum richt zich op het ontstaan van het terpen- en wierdenlandschap in Noord-Nederland. Daarnaast worden archeologische vondsten uit deze regio getoond. Speciale aandacht wordt besteed aan het Nationaal Landschap Middag-Humsterland en de wierde van [Ezinge](#).

De collectie toont hoe het natuurlijke kwelderlandschap langs de Fries-Groningse kust door de eeuwen heen is veranderd door de mensen die er kwamen wonen. Zo ontstond een cultuurlandschap bezaaid met wierden of terpen, de opgehoogde woonheuvels die tot op de dag van vandaag tot de opvallendste kenmerken van het noorden behoren.

Speciale aandacht krijgt het Nationaal Landschap Middag-Humsterland, het oudste cultuurlandschap van Nederland, dat heel gemakkelijk vanuit het museum is te bezoeken.

De wierde van Ezinge staat centraal in een zaal met een reconstructie van een woonstalhuis. Een soortgelijk huis is aangetroffen bij de beroemde archeologische opgravingen van Van Giffen in de jaren dertig van de vorige eeuw. Ezinge verwierf hiermee internationale faam.

Andere bijzondere vondsten tonen hoe men op de wierde leefde in de IJzertijd, Romeinse tijd en Middeleeuwen.

In de Wierdenzaal komen unieke verhalen van verschillende wierden aan bod. Door de lange bewoningsgeschiedenis van soms wel meer dan 2500 jaar bezit elke wierde een rijk bodemarchief. Een bijzondere vondst uit de wierde De Bouwerd, het dubbele paardengraf met hond, behoort tot de spectaculairste uit de Groninger archeologie. De Bouwerd bevindt zich direct achter het museum.

In maart 2018 werd aan de vaste collectie van Museum Wierdenland een nieuw onderdeel toegevoegd: de tijdbalk. Het zet het verhaal van de terpen en wierden in de brede context van belangrijke historische ontwikkelingen en gebeurtenissen die tussen ruwweg 116.000 jaar geleden en heden in Noord-Nederland en daarbuiten plaatsvonden.

e. Kolk te bezichtigen als restant van een dijkdoorbraak van het Reitdiep.

De Pastoorskolk is een doorbraakkolk in de oude dijk aan de zuidkant van het Reitdiep. Het kolkende water van de Kerstvloed in 1717 zocht zich een weg door de bezweken dijk en door de wervelingen spoelde de grond metersdiep uit. Daardoor zijn kolken rond, de Pastoorskolk is 100 meter in doorsnee.

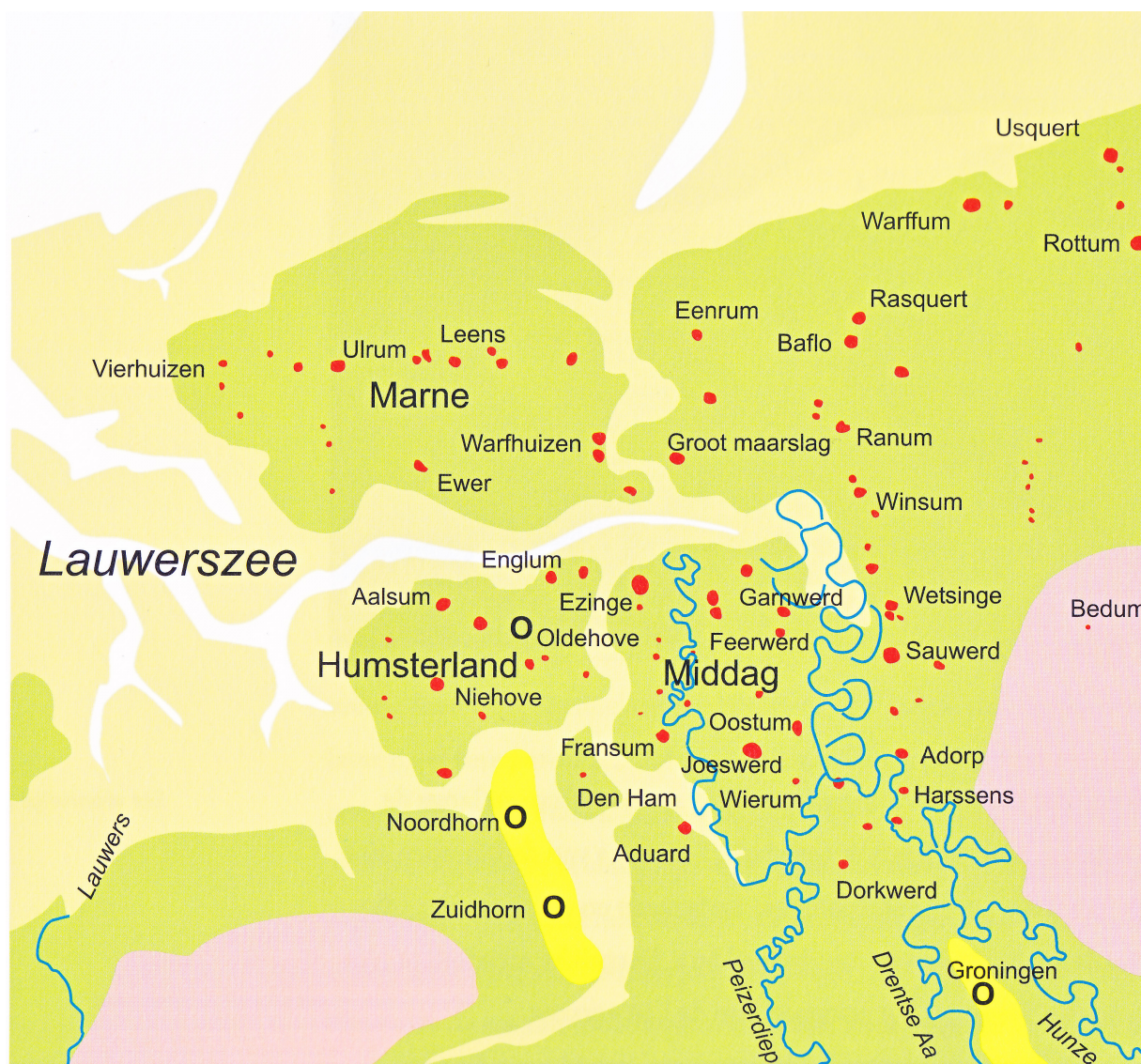
De restanten van de oude Reitdiepdijk zijn aan weerszijden van de kolk nog zichtbaar. „Je kunt duidelijk zien dat dat dijkje voor de doorbraak dwars door de kolk heeft gelopen.”

f. De Kampen is een voormalig eilandje in het Reitdiep.

g. Gemaal Waterwolf.

Gemaal De Waterwolf vervult een sleutelfunctie in het waterbeheer van Noorderzijlvest. Het gemaal voert het teveel aan water uit het westen van de provincie Groningen en de kop van Drenthe af. Onder normale omstandigheden stroomt dit water via een stelsel van sloten, vaarten en kanalen op een natuurlijke wijze weg. Uiteindelijk belandt het via het Lauwersmeer en de spuilsuizen bij Lauwersoog in de Waddenzee. Als er veel regen valt in combinatie met een harde noordwestenwind en de waterstand op het Wad is hoog, dan stagneert deze vrije afstroom richting zee. In de laaggelegen gebieden bestaat dan het risico op wateroverlast voor de landbouw en het bebouwd gebied. Om dit te voorkomen, schakelt het waterschap gemaal De Waterwolf in. Droge voeten Dankzij De Waterwolf hebben bewoners in de kop van Drenthe tot aan het Wad droge voeten en kunnen de agrariërs goed boeren op de vruchtbare landbouwgronden. ‘Verlaging van den waterstand brengt meerdere koren in het land’ valt te lezen op de gevel van het gemaal. Deze zin geeft het belang van goed waterbeheer voor de agrarische sector aan. Industrieel erfgoed De Waterwolf staat op een landtong tussen het Reitdiep en de Kommerzijlsterrijte, tussen Lauwerzijl en Oldehove. Het industrieel erfgoed met glimmende pijpen en grote ramen is van verre te zien. Het bouwwerk, dat op de monumentenlijst staat, is opgetrokken uit rode baksteen en heeft een traditionele dakbedekking die op ijzeren spanten rust. Dankzij de nuchtere vormgeving past het gebouw perfect in het open landschap. Gietijzeren pompen Achter de vijf boogvormige ramen staan de enorme gietijzeren schroefpompen van zestigduizend kilo per stuk. In zijn strijd tegen het water is het historische gemaal in 1997 uitgebreid met twee kleinere pompen. Het vergroten van het pompvermogen was noodzakelijk, omdat de bodem in het gebied was gedaald door de aardgaswinning. Het waterpeil daalt niet mee en daardoor nam de dreiging van wateroverlast toe. Vier grote en twee kleinere pompen kunnen nu in totaal de gigantische hoeveelheid van 4500 kubieke meter water per minuut verplaatsen. Om een beeld te geven: in één minuut pompt het gemaal bijna twee olympische zwembaden leeg. Dieselmotoren Onder de vloer zijn vijf sluisokers waardoor het water wordt gepompt. Aan de noordkant van het gemaal is duidelijk te zien hoe de schroefpompen doorlopen tot in het water. De glimmende pijpen horen bij de Bronsdieselmotoren die sinds 1975 het gemaal aandrijven. Aan de zuidkant zijn in het water krooshekken geplaatst. Deze voorkomen dat het grove vuil zoals riet en andere waterplanten de schroefpompen verstoppen. Nu en de toekomst Het waterschap Noorderzijlvest houdt alle ontwikkelingen op het gebied van waterbeheer goed in de gaten. Zoals de bodemdaling, waardoor het waterpeil en de zeespiegel stijgen, wat de waterafvoer bemoeilijkt. En de klimaatverandering, met een toename van hevige regenbuien, die vraagt om het opslaan en afvoeren van meer water in een kortere tijd. Kortom, een goede waterhuishouding vraagt om blijvende aandacht en inspanning. Nu en in de toekomst.

h. Polder Ruigezand.

De Ruigezand is een streekje van zeven boerderijen in de gemeente Westerkwartier in de Nederlandse provincie Groningen. De streek ligt in de Oude Ruigezandsterpolder (of Ruigezand) direct ten zuiden van het Reitdiep. De naam is een verwijzing naar de ruigte, Gronings voor onontgonnen gebied, en verwijst naar de toestand van voor de indijking, toen het gebied nog kwelder was.

Het streekje is ontstaan in de Oude Ruigezandsterpolder die is aangelegd tussen 1794 en 1797. Daarvoor lagen hier al een tweetal plaatsen (boerderijwierden op de kwelders), waarvan een boerderij uit 1655 stamde (volgens muurankers). Deze plaatsen waren voorzien van een zomerkade (kadijk). In 1757 was al een klein deel (44 ha) bedijkt door ene Krijthe (waaronder de stadsplaats De Pol).

Het bedijken van de rest van de polder was grotendeels het werk van twee broers, Douwe (Martens) en Aedsge (Martens) Teenstra, die hier met ondersteuning van hun vader Marten Aedges Teenstra, een modelpolder wilden inrichten. De uit Friesland afkomstige Marten Aedges kocht in 1776 de boerderij Castor aan de overzijde van het Reitdiep onder Zuurdijk. Vanaf deze zijde had hij zijn oog laten vallen op de uitgestrekte ruige, maar vooral ook vruchtbare kwelder aan de overkant en begon plannen te maken voor inpoldering, welke uiteindelijk door zijn zonen zijn beslag kreeg. Zij kochten de beide plaatsen en polderden het overgrote deel (329 ha) van de Oude Ruigezandsterpolder in. De weg door de polder, van Lauwerzijl naar Electra draagt hun naam, de Teenstraweg.

i. Bij de sluizen kunt u ook Kaap Garmt beklimmen die u lopend kunt bereiken via de kade van het Reitdiep aan de Lauwersmeerszijde.

De vissersplaats Zoutkamp is ontstaan vanuit een in 1575 door de Spanjaarden gestichte schans. In 1877 werd met een afsluitdijk tussen Zoutkamp en het Friese Munnikeburen het Reitdiep afgesloten van de Lauwerszee. Hierdoor werd een einde gemaakt aan de vele overstromingen en kon het Reitdiep tussen de stad Groningen en Zoutkamp beter worden benut door de scheepvaart. In de afsluitdijk bij Zoutkamp werd een groot sluizencomplex gebouwd. De Grote Zeesluis, ook wel Provinciesluis genoemd, bestaat uit hoge, gemetselde sluiswanden, waarvan de houten sluisdeuren niet meer aanwezig zijn. Naast de zeesluizen werd een uitwateringsluis gebouwd. Een derde sluis, de Hunsingosluis werd in 1856 ten noorden van de zeesluis aangelegd, op het punt waar het Hunsingokanaal uitmondt in de Lauwerszee. Bij de grote zeesluis staat de voormalige wachtruimte voor het sluispersoneel, een eenlaags bakstenen gebouwtje met trapgevel en een halfroond dak. Naast de doorstroomopeningen in de Zeesluis zijn een aantal fraaie gietijzeren spui-openingen aangebracht in de vorm van koppen van zeeslangen.

j. Haven Zoutkamp.

De eerste vermelding van de plaats dateert uit 1418, toen een inwoner van Soltcampum werd genoemd. De betekenis van de naam duidt mogelijk op de winning van zout uit het buitendijkse zoutveen. Een 'kamp' is een omheind stuk land. Deze zoutwinning zou, net als bijvoorbeeld bij Kommerzijl, te gronde zijn gegaan door de Tachtigjarige Oorlog.

Zoutkamp lag op een strategische plek aan de monding van het Reitdiep in de Lauwerszee. Tot de gereedkoming van het Eemskanaal in 1876 was dit de enige toegang tot de stad Groningen vanaf zee. Tijdens de Tachtigjarige Oorlog was er een Spaans garnizoen gelegerd. In 1576 werd de schans Soltecampe gebouwd als bolwerk van de troepen van de Spaanse koning. In de jaren daarop werden vanuit Friesland, dat onder het bestuur stond van de latere Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, door watergeuzen plundertochten uitgevoerd naar de dorpen in de buurt van Zoutkamp en werden Warfhuizen en Zuurdijk in brand gestoken. Ook werden door de opstandelingen plannen gemaakt om de forten en verdedigingswerken in de Ommelanden te veroveren om zo de stad Groningen aan te kunnen vallen. In oktober 1589 zeilde Willem Lodewijk met 400 man vanuit Oostmahorn naar Soltkamp en wist deze plaats te veroveren tijdens de Slag om Zoutkamp. Zoutkamp was een militaire versterking waar vooral soldaten leefden. Het dorp had rond 1600 een eigen predikant en vermoedelijk een garnizoenskerkje.

De plaats bleef nog eeuwenlang een militair fort. Qua sterkte stelde dit echter na de 17e eeuw weinig meer voor. Aan het eind van de 18e eeuw, bij het ingaan van de Franse tijd in Nederland was de schans sterk vervallen. In 1799 werd er daarom uit vrees voor een Engelse inval een Frans garnizoen geplaatst dat de schans en het bastion aan oostzijde herstelde en versterkte met een kustbatterij. Ook werd er in die tijd een kazerne gebouwd die later in 1832 nog als tijdelijk ziekenhuis voor leprapatiënten is gebruikt. Nadat de vestingwet dit mogelijk maakte werd in 1879 het kruitmagazijn gesloopt, en in 1882 de gehele militaire vesting opgeheven.

Zoutkamp is eeuwenlang de toegangspoort naar de zee geweest met een grote visserijhaven. De totstandkoming van de inpoldering van de Lauwerszee was vrij dramatisch voor de bevolking en vooral de visserij. Tegenwoordig is het bijan alleen een haven voor plezierboten. De visserijhaven is opgeschoven naar Lauwersoog.

i. Visserijmuseum Zoutkamp.

In de monumentale Rijksbetonningsloods, centraal gelegen aan de oude binnenhaven, is sinds 1994 het Visserijmuseum Zoutkamp gevestigd. Hier krijgt de bezoeker de gelegenheid om de geschiedenis en de ontwikkeling van de Zoutkamper visserij te bekijken.

Daarnaast is er een jaarlijks wisselende expositie, die steeds een relatie heeft met Zoutkamp, de zee en de visserij.

Stap binnen in het achter het museum gelegen vissershuisje van Siegerlida, waar u terug gaat naar de tijd van Zoutkamp en de vissers van toen.

Snuif eens de geur van vis, teer, hout en diesel op, en vergeet even de huidige jachtige maatschappij.

j. Theemuseum Houwerzijl.

De toeristische attractie bestaat uit Nederlands enige Theemuseum, een sfeervolle Theeschenkerij met wellicht de meest uitgebreide theekaart ter wereld en een geurige Theewinkel. Het is een heerlijke plek om iets te leren over thee, een bijzondere accommodatie om lekker te genieten van een eenvoudig kopje thee of uitgebreide theetafel en de juiste plaats voor het vinden van die superleuke theepot of exclusieve thee.

k. Het verdwenen wierdedorp Vliedorp.

Vliedorp) is de naam van een streek en een voormalig wierdedorp ongeveer 200 meter ten noorden van Houwerzijl. Het ligt direct ten noorden van de Houwerzijlstervaart en ten zuiden van de weg (vroeger waterloop) Vlakke Riet.

Vliedorp is ontstaan op een wierde uit het begin van de jaartelling. Rond 1200 werd hier een stenen kerk gebouwd. Tot die tijd moet het dorpsgebied tot de parochie van Leens hebben gehoord. Het dorp wordt voor het eerst vermeld in 1418 als 'to Fleghum'. Deze naam wordt verklaard uit het Oudfriese fliach-hêm, wat wordt vertaald als 'vluchtplaats'; de plek (heem) waar men bij hoogwater naartoe kon vluchten (vlieden). In een oorkonde van 1495 wordt gesproken van Fledorper karspel. Vanaf die tijd wordt de naam met het achtervoegsel -dorp geschreven. Het was in 1445 een van de vier dorpen binnen de rechtstoel het Grote Reedschap van Ulrum.

Of rond de wierde van Vliedorp zich ooit een volwaardig dorp heeft bevonden wordt betwist. De 19e-eeuwse verkaveling suggereert namelijk niet dat er vroeger veel huizen hebben gestaan. In 1651 werd het dorp kerkelijk verenigd met Niekerk, omdat het nog nauwelijks iets voorstelde. De kosterij (met de school) was toen al verplaatst naar het nabijgelegen havenplaatsje Houwerzijl, waar waarschijnlijk toen ook al de meeste mensen woonden.

De kerk en het kerkhof bleven in gebruik. De afbeelding van de kerk en haar toren zijn onder andere te vinden op een kaart van Jannes Tideman uit 1658. Volgens Van der Aa was de toren van hout. Na 1695 werd de kerk door verval niet meer gebruikt en is kort daarna (vóór 1700) afgebroken. Op een voorstudiekaart van Theodorus Beckeringh van 1771 staan op de wierde alleen de kerk (die wordt aangeduid als ruïne) en de weem (pastorieboerderij) ingetekend.[3] In een korte notitie schrijft Beckeringh verder: "eertijds Vliedorp, alwaar nog maar een huis is staande en aldaar nog het oude kerkhof met de graven, zijnde de meeste huizen van Vliedorp thans tot Houwerzijl, alwaar een torentje en molen"

Volgens een belastinglijst uit 1702 woonden er 22 gezinnen en er zullen dan ook wel 22 huizen hebben gestaan in het kerspel, voornamelijk in Houwerzijl. Bij de Kerstvloed van 1717 gingen in het kerspel Vliedorp 17 huizen verloren en raakten er nog veel meer beschadigd. Bij deze overstroming kwamen 40 mensen om het leven en werden 17 huizen verwoest. De schade moet enorm geweest zijn. De huizen werden echter herbouwd, want in 1806 stonden er (weer) 22 huizen in het kerspel. De bij de overstroming nog zwaarder beschadigde kerkruijne werd rond 1730 afgebroken.

De weem ten noorden van de kerk kreeg een nieuwe functie als landarbeiderswoning en werd pas na 1850 afgebroken. In de volksmond heet de wierde van Vliedorp daarom Ol Weem, ook gespeld als Olle Weem of Olweem. Weem komt van het Oudfriese wetheme en betekent kerkelijk bezit. Ol komt van old (oud).

Het kerkhof bleef in gebruik, maar vanwege de slechte wegen was het 's winters vaak alleen per boot bereikbaar via de Houwerzijlstervaart. In 1868 werd het kerkhof officieel gesloten voor begrafenissen; de laatste grafsteen dateert van 1894. Veel oudere grafzerken (waaronder zeven uit de 17e eeuw) zijn later verdwenen. Er liggen nu nog twaalf zerken op het kerkhof.

Het noordelijk deel van de wierde werd eind 19e en begin 20e eeuw afgegraven vanwege de vruchtbare grond, waardoor het noordelijk gedeelte van het kerkhof zich nu op maaiveldniveau bevindt. In 1999 werd de wierde gerenoveerd. Het wierdekerkhof in Vliedorp met 12 grafstenen is nog steeds aanwezig en wordt beheerd door Het Groninger Landschap. Na de aanleg van een fietspad in de ruilverkaveling is de plek weer over land te bezoeken.

l. Zuurdijk is een verbastering van Zuuddiek= Zuiderdijk van het schiereiland De Marne m.a.w. de dijk van het Reitdiep. De begraafplaats van Zuurdijk heeft een zeer rijke grafsculptuur.

In 1795 telde het kerspel Zuurdijk 174 inwoners. Rond 1810 was dit opgelopen tot 200. De bevolking bestond toen voornamelijk uit landbouwers met hun gezinnen en hun inwonend personeel. De middenstand bestond toen slechts uit een tapper die tevens dagloner was, een kleine boer die vis verkocht en de schoolmeester, die schoolbenodigdheden verkocht en ook drank tapte. Boerenarbeiders woonden er nauwelijks in het dorp. Zij kwamen uit dorpen als Houwerzijl, Warfhuizen of Wehe of ze woonden in arbeidershuisjes bij de boerderij zelf. De vestiging van arbeiders in het dorp werd tegengehouden door de

boeren die vreesden dat er te veel minder bedeelden in het dorp zouden komen, waardoor er meer geld naar het armenhuis bij de kerk moest.

De toegenomen akkerbouw en intensivering van de resterende veeteeltgrond om de bodemvruchtbaarheid in stand te kunnen houden zorgden er echter voor dat er steeds meer arbeiders benodigd waren om het werk aan te kunnen. Daarnaast speelde mee dat arbeiders uit andere dorpen voor dag en douw moesten opstaan en over vochtige kleiwegen naar het werk moesten, waardoor ze op latere leeftijd krom gingen lopen en vaak last kregen van stijfheid of reumatiek. Daarnaast had het dorp ook behoefte aan meer middenstand: De akkerbouw had bijvoorbeeld smeden nodig voor het onderhoud aan de machines. In 1818 haalde boer Jan Vork van Pollux boer Jan Jacobs Bos van boerderij Bosheuvel over om een stuk grond te verkopen waar zich vervolgens een smid en een kuiper konden vestigen. In 1829 bestond de middenstand uit een broodbakker, smid, koopman, timmerman-kuiper, blauwverver en een schoenmaker. De herberg in het dorp werd bestierd door de koster/schoolmeester. Er woonden toen ook al enkele arbeiders, maar hun vestiging in het dorp werd nog steeds tegengegaan doordat machtige boeren hen niet in hun dorp wilden. Later vestigde zich nog een tweede smid in het dorp en in 1831 werd er ook een kleine op de grond draaiende roggemolen gebouwd in het dorp. Deze molen brandde echter al in 1858 weer af, waarna hetzelfde jaar een grotere koren- en pelmolen werd gebouwd op een molenbelt. Breed had de middenstand het niet: Toen een van beide smeden wilde uitbreiden, moesten de boeren financieel bijspringen. Tot in de jaren 1840 werd de vestiging van arbeiders zo veel mogelijk tegengegaan onder leiding van Hendrikus Warrendorp Toringa, die vreesde dat de kerkelijke gemeente anders te maken zou krijgen met een toenemend aantal behoeftigen. In 1847 overleed hij echter en boer Enne Jans Huizing van Huizingaheem wilde in 1850 wel een stuk grond beschikbaar stellen waar de arbeiders konden wonen, zij het nog steeds buiten het dorp, in de "Nieuwe Huizen". 1e Nijhoezen verrees op enkele honderden meters afstand van de kern van Zuurdijk. Rond 1870 werd nog weer enkele honderden meters verderop de buurtschap 2e Nijhoezen gevestigd, waar arbeiders zich ook mochten vestigen. In dezelfde periode werden ook een vijftal arbeiderswoningen gebouwd op de wierde van Ewer.

m. De Kromme Raken.

De Kromme Raken is een deel de oude loop van de Hunze die vroeger bij Pieterburen in zee stroomde en stroomt nu van schouderzijl naar Wehe den Hoorn vanwaar deze vertakt o.a. in de Pieterbuurstermaar.